
Notes

El concepte de «norma» en lingüística, sociolingüística i planificació lingüística,
per Joan Costa Carreras

INTRODUCCIÓ

Aquest article s'emmarca en el conjunt de la tesi doctoral que estic elaborant sobre norma i variació en sintaxi, amb l'objectiu d'estudiar les bases presents i futures de la codificació sintàctica del català.

Tal com afirma Luis Fernando Lara (1976: 86), el concepte de *norma* ha anat sorgint en les aproximacions a l'estudi del llenguatge al llarg d'aquest segle. Els objectius d'aquest text són dos. En primer lloc, analitzar l'ús que han fet d'aquest terme i d'altres de més o menys sinònims les figures més rellevants de la lingüística teòrica, de la planificació lingüística i de la sociolingüística. En segon lloc, plantejar l'estatus teòric de la norma objectiva i la seva relació amb la prescriptiva o codificada, norma que és un dels objectius de la planificació; en aquest sentit, és rellevant la discussió plantejada sobretot des de l'anàlisi del discurs al voltant del possible pres-

criptivisme de la lingüística teòrica.

Com acabo d'apuntar, dos són els significats del terme *norma* entre els lingüistes, planificadors i sociolingüistes: una norma objectiva (o almenys *objectivament comprovable*) i una de prescriptiva. La distinció entre ells no sempre és clara i freqüentment els autors els barregen, ja que la relació entre aquests conceptes és molt estreta —fet al qual no sempre s'ha donat la importància que li correspon.

Parlaré en primer lloc de la norma objectiva, amb una breu presentació històrica, una anàlisi de les definicions que se n'han fet, una anàlisi de la relació que té amb els conceptes estructuralistes de *ús*, *sistema* i *tipus*, una anàlisi de la relació amb el concepte de *canvi lingüístic* i una presentació de les meres mencions sense definir el concepte que se n'han fet. En segon lloc, exposaré les definicions i les meres men-

cions del terme *norma prescriptiva*. Finalment, plantejaré unes observacions i unes preguntes que sorgeixen arran de l'exposició.

LA NORMA OBJECTIVA

Breu història de l'ús del terme

El terme *norma objectiva* comença a ser utilitzat —no sempre amb una definició explícita— pels lingüistes del Cercle Lingüístic de Praga (per Bohuslav Havránek i Vilém Mathesius, entre altres) quan es planteja l'elaboració d'una «llengua literària» txeca als anys trenta. Per les mateixes dates —i fins al 1957—, Louis Hjelmslev es planteja la necessitat del concepte en l'estudi teòric de la llengua i, al principi, en reconeix l'existència en la llengua real, tot i que al final l'abandona com a concepte pertinent en lingüística teòrica. L'any 1952, Eugenio Coseriu planteja la necessitat d'aquest concepte en l'estudi de la llengua històrica i fins als seus últims treballs el manté com un concepte intermediari entre la paraula i el sistema. L'any 1976, Luis Fernando Lara publica el treball *El concepto de norma en lingüística* —l'objectiu del qual coincideix només parcialment amb la present exposició, ja que Lara deixa de banda deliberadament tant la «*planeación lingüística*» com la sociolingüística de William Labov. Lara resumeix en quatre els conceptes de *norma* presents en la «*lingüística postsaussureana*»: com a llengua, en considerar aquesta com una regla; com un conjunt de regles d'actualització, d'origen social i inferiors a les regles del sistema; com una normalitat, i com un model de correcció determinat per la llengua mateixa. La definició de *norma* que proposa ja la veurem més endavant.

En el camp de la planificació lingüística, Einar Haugen usa el terme en els dos sentits esmentats: en el seu esquema d'estandardització lingüística de l'any 1983

—la lectura del qual, de fet, és la que va originar tota aquesta recerca sobre el terme de *norma*—, el primer pas és la selecció de la *norm* —o *code*— i el segon, la seva codificació. No defineix el terme explícitament, però de l'ús que en fa es dedueix que coincideix amb el que actualment es denominen *varietats lingüístiques* d'una llengua.

Als anys seixanta, en el marc de la naixent sociolingüística i, fins ara, simultàniament amb els plantejaments de planificació lingüística, es desenvolupa la dialectologia social quantitativa de William Labov. Aquest lingüista usa el terme *norma* —sense fer-ne cap definició explícita— des de tres perspectives diferents:¹ com a designació de les realitzacions normals, com a capacitat psicològica del parlant i com a mecanisme fonamental en el processos socials de correcció. L'aportació més important d'aquest autor en aquest terreny és l'anàlisi de com s'originen, com es desenvolupen i com «actuen» les normes socials de correcció, aspectes merament apuntats en les aproximacions de la lingüística teòrica.

Una discussió pertinent i interessant sobre el concepte de *norma* i sobre l'objectivitat i la neutralitat de la lingüística és el plantejat per Alain Berrendonner en el seu llibre *L'éternel grammairien. Analyse du discours normatif* (1982). A partir d'una anàlisi del discurs d'una vintena d'obres normatives i teòriques franceses d'èpoques diferents, aquest lingüista —com veurem— arriba a acusar la lingüística teòrica de prescriptivisme i de valoració axiològica dels parlants. L'any 1983, Yves-Charles Morin i Marie-Christine Paret defensen la gramàtica generativa d'aquest tipus d'acusacions i afirmen que el model chomskià no provoca aquestes actituds ni aquestes pràctiques, sinó que han estat alguns gene-

1. Em permeto de remetre el lector a tres treballs meus sobre els conceptes labovians pertinents per a la planificació lingüística. Són: Costa (1996a i b) i (1997).

rativistes que hi han caigut en l'aplicació del model.

Un aspecte que s'han plantejat —no sempre en el mateix grau— tots aquests enfocaments és la relació entre norma i canvi lingüístic. S'hi han interessat sobretot Coseriu, des de la lingüística teòrica —sense plantejar-se el canvi degut a interferència—, i Labov, des de la sociolingüística, amb l'aportació dels conceptes de *normes de prestigi*, de *normes encobertes*, d'*hipercorrecció*, d'*inseguretat lingüística*, d'*indicador*, de *marcador* i d'*estereotip* i dels *axiomes de la permutació vernacle* i de *l'estructura sociolingüística*.²

Finalment, seria interessant analitzar la relació conceptual entre aquests conceptes de *norma objectiva* —i altres d'afins com els de *norma lingüística social*, *norma de la llengua popular interdialectal*, *norma de la llengua estàndard corrent* o *redacció*— i el de *paràmetre* elaborat dins la gramàtica generativa.

Definicions del terme norma objectiva

Les definicions explícites que he pogut recollir són les següents:

a) Hjelmstev (1928: 244)

«Un grupo constituye un sistema común igualmente, que es como una proyección global de todas las particularidades individuales. A este sistema llamamos norma. [...] sólo ella puede ser observada mediante un método objetivo. [...] Precisamente porque es la proyección global de las particularidades individuales, ocurre frecuentemente que admite algunas variaciones. [...] siempre existe, y puede ser siempre explicada como un sistema.»

P. 245: «Es posible, si queremos designar a la norma como un ideal que se impone a todos los hablantes que integran

un mismo grupo social. [...] la estabilidad sincrónica de la norma es casi completa.»

P. 246: «La norma, tal como acabamos de considerarla, no es necesariamente idéntica a la corrección gramatical (Sprachrichtigkeit). Hay que desconfiar de ese término, que es un tanto equívoco. Si se emplea el término de corrección gramatical como sinónimo de uso, nos encontramos ante una noción empírica e idéntica a la de la norma.»

P. 248: «a) Todos los patois [...] representan normas rigurosamente fijadas. [...] Sólo debe tenerse en cuenta la corrección concebida como un uso mayoritario.»

b) Havránek (1932: 815)

«Même la langue populaire d'une certaine région ou d'une classe sociale (dialecte local ou dialecte de classe) a sa propre norme, c'est-à-dire son propre ensemble de ressources grammaticales et lexicales (structurales et extra-structurales) employés régulièrement [...] Que nous avons affaire ici à un ensemble normalisé et régulier devient apparent du fait que les déviations sont perçues comme anormales, comme des fautes, même si l'observation de cette norme n'est renforcée que par des moyens indirects, comme la dérision ou des expressions de mécontentement, ainsi qu'il en est généralement pour les règles de conduite sociale [...] Cette norme [...] englobe tout ce que la collectivité parlant cette langue (ou ce dialecte) trouve acceptable [...] ou tout simplement c'est l'usage qui décide»

c) Hjelmstev (1934: 226)

«Fuera del sistema está la norma, todo el fondo más concreto de hechos, de reglas y de estatutos que determinan de qué manera habrá que practicar el sistema en cuestión dentro de un estado lingüístico dado.»

2. Vid. la nota 1.

d) Hjelmslev (1943, «Lengua y habla»: 105)

«La norma es una ficción. [...] El uso, incluido el acto, no lo es. Tampoco el esquema. Esas nociones representan realidades. La norma, por el contrario, no es más que una abstracción sacada del uso mediante un artificio del método. Todo lo más, constituye un corolario conveniente para poder encuadrar la descripción del uso. Estrictamente hablando, es superflua; constituye algo sobreañadido y una complicación inútil. Lo que introduce es simplemente el concepto tras los hechos encontrados en el uso.»

e) Coseriu (1952)

P. 98: *«La norma es, en efecto, un sistema de realizaciones obligadas, de imposiciones sociales y culturales.»*

f) Hjelmslev (1954: 88)

«Definición [...] de la norma, en la medida en que pueda ser útil este término de abstracción. [...] El habla se define como el conjunto de relaciones interestráticas efectivamente realizadas. [...] El uso se define como el conjunto de conexiones interestráticas efectivamente ejecutadas. [...] A diferencia del uso, la norma debe ser el conjunto de relaciones interestráticas admitidas.»

g) Coseriu (1958: 54)

«La norma como equilibrio del sistema puede llamarse norma funcional.»

P. 57, n. 67: *«Esos sistemas pueden ser regionales y pueden también coexistir en la misma región (por ej., en distintos estratos sociales o culturales). El equilibrio entre los sistemas abarcados por un archisistema puede llamarse norma histórica.»*

P. 87, n. 38: *«Se advierte como*

“incorrecto” todo aquello que, siendo ajeno al sistema o contrario a la norma, no tiene justificación funcional.»

h) Lara (1976: 15)

«La palabra norma se entiende [en la lingüística postsaussuriana]: a) como lengua, al considerarse a ésta como una regla, b) como un conjunto de reglas de actualización, de origen social e inferiores a las reglas del sistema, c) como un “estándar” o una “normalidad” en las realizaciones lingüísticas y d) como un modelo de corrección determinado por la lengua misma.»

P. 131: *«Se trata de inquirir qué clase de modelo es una norma, para luego decidir si debe hablarse de él en singular o en plural respecto de cada comunidad.»*

i) Coseriu (1988: 91)

«Al saber que corresponde al hablar en una lengua determinada, y que en este sentido es un saber histórico, lo denominamos “saber idiomático” o bien “competencia lingüística general”.»

P. 293: *«A la técnica de la lengua como complejo de realizaciones normales la denominamos “norma” o bien “norma de la lengua”. El plano de la norma es el plano inferior de la estructuración del saber idiomático, i. e. el que está más próximo a las realizaciones concretas.»*

Si fem un resum de les nou definicions, en resulta l'esquema següent: la norma és un sistema (o conjunt, fons o complex) de les realitzacions individuals concretes normals comunes usades regularment, que funciona com un ideal que s'imposa (realitzacions obligatòries o imposicions socials), que és l'acceptable per al grup social (o relacions interestràtiques admeses) i que manifesta l'equilibri del sistema (com es practica el sistema en un moment donat). Aquest sistema, segons

Hjelmslev (1943), és fruit d'una abstracció metodològica.

Aquest resum suggereix diverses observacions. En primer lloc, Hjelmslev (1928) ja adverteix que aquesta norma objectiva pot coincidir en alguns casos amb la prescriptiva, amb la qual cosa ja queda clar que no són dos conceptes sense cap relació.

La referència d'Havráněk (1932) als «grups socials» obre la porta a la consideració d'una variació possible en la norma o entre normes diferents, cosa que es confirma amb la consideració que tant Hjelmslev (1928) com el mateix Havráněk (1932) fan dels *patois* com a normes rigorosament fixades i amb el concepte de *norma històrica* establert per Coseriu (1988).

La concepció de la norma com a equilibri del sistema i la referència a l'«estat lingüístic donat» que fa Hjelmslev (1934) apunten la relació —que veurem més endavant— entre norma i canvi.

Aquestes definicions, d'altra banda, deixen obertes les qüestions següents:

—Qui decideix i imposa què és acceptable?

—Com s'observa la norma o normes? Fins a quin punt aquesta observació és fidel?

—Fins a quin punt el concepte de *grup social* és precís i clar?

—Fins a quin punt el concepte de *norma* com a sistema no depèn de les isoglosses o trets triats *a priori* per l'observador?

—Fins a quin punt el concepte de *norma* com a sistema lligat a un grup social no depèn dels trets triats *a priori* per l'observador per definir aquest grup?

La relació amb els conceptes d'ús, sistema i tipus

Hjelmslev i Coseriu reacionen aquests conceptes com segueix:

a) Hjelmslev (1934)

P. 170: «*Impossible conclure induc-*

tivamente del uso a la norma; la latitud de variabilidad es siempre menor en el uso que en la norma, y un uso dado constituye sólo una realización de ciertas posibilidades admitidas por la norma sin agotarlas.»

Ps. 99-100: «*1º La norma determina (es decir, presupone) el uso y el acto.»*

P. 104: «*El uso, respecto al cual la norma es una abstracción.»*

b) Coseriu (1973: 322-323)³

«*La norma es, en un sentido, más amplia que el sistema: en efecto, contiene también rasgos no funcionales, mientras que el sistema contiene únicamente los rasgos distintivos necesarios para que una unidad de la lengua (en el plano de la expresión o en el plano del contenido) no se confunda con otra. Pero en otro sentido el sistema es más amplio que la norma, ya que, siendo menos determinado [...] abarca también posibilidades no realizadas en la norma de la lengua.»*

c) Coseriu (1988: 300)

«*El plano del tipo es el plano más alto de la técnica de la lengua que puede comprobarse. El tipo de la lengua comprende las categorías de oposiciones materiales y de contenido, los tipos de funciones y procedimiento de un sistema o —si son idénticos en este sentido— de diferentes sistemas.»*

Ps. 304-305: «*El sistema va más allá de la norma y el tipo más allá del sistema. La norma comprende únicamente los hechos ya realizados, mientras que el sistema abarca tanto los hechos realizados como los hechos posibles en base a oposiciones ya dadas; y los principios del tipo de la lengua posibilitan no sólo las*

3. I anteriorment, per exemple, a Coseriu (1958: 54).

funciones y oposiciones ya existentes, sino también muchas otras que posiblemente no se crearán nunca. [...] El sistema es sistema de posibilidades con respecto a la norma, el tipo es sistema de posibilidades con respecto al sistema. [...] Esto significa que un ulterior desarrollo de la norma puede corresponder sencillamente a una aplicación del sistema, y, asimismo, un ulterior desarrollo del sistema, a una aplicación del tipo.»

Atès que les exposicions són diàfanes, l'únic comentari rellevant és que Coseriu no parla de la interferència, ni de la possibilitat que, arran d'aquesta tripartició norma-sistema-tipus, es podria considerar que la interferència entre llengües del mateix tipus és menys perceptible que la interferència entre llengües de tipus diferent.

Relació amb el concepte de canvi lingüístic

L'autor que planteja explícitament aquesta relació és Coseriu.

a) Coseriu (1952: 99)

«Podemos repetir con Humboldt y Croce que, en realidad, no aprendemos una lengua, sino que aprendemos a crear en una lengua, es decir, que aprendemos las normas que guían la creación en una lengua, aprendemos a conocer las directivas, las flechas indicadoras del sistema y los elementos que el sistema nos proporciona como moldes para nuestra expresión.»

P. 106: *«La norma representa el equilibrio de un sistema en un momento dado, y los cambios cuantitativos suelen llevar a cambios cualitativos: los cambios en la norma llevan a cambios en el sistema.»*

P. 111: *«Los cambios se producen en los "puntos débiles" del sistema, ahí donde la oposición no tiene mucha importancia y puede por consiguiente, ser ignorada en*

el hablar, y luego también en la norma.»

b) Coseriu (1958)

P. 242: *«El cambio es sobre todo desplazamiento de la norma hacia otras realizaciones consentidas por el sistema y las formas nuevas coexisten durante mucho tiempo con las viejas [...]»*

P. 140: *«En circunstancias de inseguridad de la tradición lingüística, en las lenguas de este segundo tipo, son siempre posibles amplios casos de "regularización", de aplicación del sistema en sentido contrario a la norma.»*

c) Coseriu (1973)

P. 73: *«Nadie —ni el hablante ni el lingüista— puede prever con exactitud y en los detalles cómo se modificará en el futuro un sistema lingüístico. A este respecto sólo pueden formularse normas de expectación, de acuerdo con lo que "suele ocurrir" en determinadas condiciones (incluyendo entre éstas el tipo lingüístico de la lengua considerada).»*

Ordenant d'una manera diferent aquestes citacions, es veu que Coseriu defineix el canvi (desplaçament en la norma per aplicació d'una possibilitat del sistema) com a fet inevitable a causa de la creativitat inherent de la llengua i n'estableix l'itinerari (en els punts febles del sistema amb origen en la norma i possible incidència en el sistema). Planteja alhora una qüestió cabdal per a l'estandardització, que és la de la previsibilitat del canvi, per al qual segons ell només es poden formular normes d'expectació. Respecte a la interferència ja he comentat abans que no se la planteja.

Les meres mencions del terme norma

Les mencions sense definir el terme són molt nombroses. Vet-ne aquí unes quantes:

a) Hjelmslev (1928: 246)

«Se puede considerar la corrección gramatical como algo artificial, el privilegio de una minoría de hablantes; el estado de lengua que representa es siempre por definición diferente del de la “masa hablante”, por emplear ese excelente término forjado por De Saussure. Esta clase de corrección gramatical no incumbe a la gramática empírica y científica, sino a la gramática normativa, que es extraña a la lingüística.»

b) Cercle Lingüístic de Praga (1929: 45)

«A una actitud más exigente hacia la lengua va ligado un carácter más regulado y más normativo de la lengua literaria. La lengua literaria se caracteriza por un uso funcional más considerable de los elementos gramaticales y léxicos (en particular, lexicalización crecida de los grupos de palabras y delimitación más precisa de las funciones, que se traduce por la tendencia a evitar el equívoco y por una mayor precisión de los medios de expresión), y, en segundo lugar, por una mayor abundancia de normas lingüísticas sociales.»

c) Cercle Lingüístic de Praga (1929: 46)

«Las redacciones locales (los dialectos literarios) del eslavo antiguo han de ser descubiertas mediante el análisis de las reglas que se habían prescrito los escribas [...]»

d) Cercle Lingüístic de Praga (1932: 804)

«La théorie linguistique favorise la stabilisation de la structure grammaticale (aspects phonologique, morphologique et syntaxique) de la langue standard, à la fois par la compréhension de la norme telle qu'elle existe réellement et par sa codification.»

e) Hjelmslev (1934: 247-249)

Segons la traductora, Hjelmslev fa servir els termes següents:

«Normbegreb: 'concepto de norma'; sprognorm: 'norma lingüística'; sprogdøvelse: 'uso lingüístico convenido (norma), práctica del habla.»

P. 41: «El sincrónico afirmará que está justificado llamar a la lengua como institución una norma.»

P. 43: «[La teoría del sincrónico] de ningún modo ha sido destruida aun que se demuestre que existen múltiples y diferentes normas dentro de la misma lengua y aunque algunas de estas normas —los dialectos— tengan límites vagos.»

f) Hjelmslev (1948: 43)

«La lingüística describe la norma relacional del lenguaje sin saber cuáles son las relaciones y [...] la fonética y la semántica dicen cuáles son éstas, pero sólo mediante el análisis de las relaciones entre sus partes y las partes de sus partes [...] Lo que me importa en este estudio es la norma del lenguaje.»

g) Coseriu (1952: 55)

«Hay elementos que no son únicos u ocasionales, sino sociales, es decir, normales y repetidos en el hablar de una comunidad y que, sin embargo, no pertenecen al sistema funcional de las formas lingüísticas, o sea que ya sobre la base del llamado “producto lingüístico” puede establecerse un sistema normal, distinto del sistema funcional que se establece en el plano superior de abstracción, el de las “formas lingüísticas”.»

P. 77: «Hay varias normas parciales (sociales regionales), dado que la norma, por su misma índole, es siempre menos general que el sistema.»

P. 105: «La lingüística [...] puede es-

tudiar la norma, el aspecto que en el hablar es tradición social y cultural, y entonces es historia de la cultura [...] la estilística de la lengua: [...] esta ciencia no puede ser otra cosa que el estudio de las variantes normales con valor expresivo-afectivo, estudio de la utilización estilística normal de las posibilidades que ofrece un sistema de aquellos elementos que son normalmente, en la lengua de la comunidad, portadores de un particular valor expresivo, es decir, una ciencia de la norma.»

h) Coseriu (1958: 54)

P. 58: «El saber lingüístico —el saber hablar y entender lo hablado— no es un saber teórico, es decir que no puede motivarse o, por lo menos, no puede motivarse en todas sus partes. Pero, en todo hablante que habla su lengua, es un saber claro y seguro. Pertenece a aquel tipo de saber al que Leibniz llamaba claro-confuso (o sea, seguro pero no justificable) y a aquel otro al que el mismo Leibniz llamaba distinto-inadecuado (que puede justificarse sólo parcialmente), aunque el simple saber hablar una lengua linda, por un lado, con un saber oscuro (que comprende todo aquello que el hablante sabe de modo dudoso) y, por otro lado, con un saber distinto-adecuado, que es el saber del gramático (lingüista) y del mismo hablante como gramático.»

i) Haugen (1966, *Language and language planning*: 168)

«The grammars of Greek and Latin came, predictably, well after the classical periods of these languages, and were essentially CODIFICATIONS of an already accepted norm.»

P. 178: «Style is understandable only in terms of deviation from norms, and the rise of subnorms.»

j) Haugen (1966b: 238)

«In this period the language called "Greek" was therefore a group of distinct, but related written norms known as "dialects". [...] In the postclassical period [...] the Greek dialects disappeared and were replaced by a rather well-unified Greek norm, the koiné, essentially the dialect of Athens.»

k) Haugen (1968: 280)

«A tradition of writing that could provide models for a national standard norm. [...] By the time of Norway's independence a fairly uniform "cultivated" speech norm had sprung up; this was the only form of supralocal Norwegian in existence.»

l) Coseriu (1973: 72)

«Una lengua es [...] un sistema de "leyes" que realizamos ("aplicamos") al hablarla. Es decir que establecer leyes imperativas de la producción misma de los hechos culturales no sería como establecer leyes naturales sino como establecer leyes concernientes al surgir de las leyes naturales. Por ello, a ese respecto sólo pueden formularse normas de probabilidad, relativas a cómo suele actuar la libertad en tales y cuales condiciones [...].»

m) Berrendonner (1982: 117)

«Le discours linguistique présente les caractéristiques suivantes:

»1) Il énonce une norme partageant les faits de langage en deux sous-ensembles complémentaires.

»2) Il déduit occasionnellement de cette norme des propositions axiologiques et des prescriptions.

»3) Il dément cette activité (par des professions de foi anti-normatives) et la

dissimule (sous le masque d'une visée "scientifique" élaborant des simulations abstraites). [...] La linguistique, en fidèle héritière des textes grammaticaux antérieurs, assure actuellement la pérennité du discours normatif, et en remplit les fonctions essentielles. [...] On aboutirait par exemple, aux mêmes résultats, à propos du générativisme Chomskyen.»

n) Haugen (1983: 270)

	Norm	Function
Society(1)	Selection(3)	Implementation
Language(2)	Codification(4)	Elaboration

o) Morin & Paret (1983:179)

«Le programme de la grammaire générative, tel que le définit Chomsky, comprend avant tout la recherche des propriétés cognitives responsables de la faculté de langage chez l'homme [...] Ce programme interdit ipso facto un certain nombre de questions, entre autres les questions de norme, dans la mesure où celle-ci se définit en termes socio-culturels (qu'il s'agisse de norme prescriptive ou de norme linguistique).»

P. 181: «Au niveau du discours théorique, la grammaire générative ne privilégie certainement pas quelque niveau de langue que ce soit, et n'interdit nullement l'examen des formes non standard.»

P. 182: «Si le linguiste, et avec lui certainement une partie des membres de sa classe sociale, ont intériorisé certaines normes et que leur usage se conforme systématiquement à cette norme, on ne voit pas pourquoi les effets de cette norme ne feraient pas partie de sa compétence, au même titre que les autres régularités.»

P.183: «La grammaire générative définit-elle une norme linguistique? [...] La critique ne pourrait porter que si l'objet de la grammaire générative était la description de la langue socialement

partagée par une communauté linguistique.»

p) Labov (1983: 162)

«Se les pedía que seleccionasen la forma a su juicio más correcta [...] A continuación se les pedía que indicaran la forma que ellos utilizaban normalmente. El número total de casos en que las dos elecciones difería constituye el Índice de Inseguridad Lingüística (IIL).»

«1. Las evaluaciones subjetivas de los dialectos sociales son marcadamente uniformes a lo largo de la comunidad lingüística. [...] 2. Las evaluaciones del lenguaje no son accesibles de ordinario a la conciencia, pero sí se expresan más fácil y coherentemente en términos de juicios de personalidad acerca de los diversos hablantes. [...] 3. Todos los sujetos adquieren estas normas en el comienzo de la adolescencia, pero los niños de clase media alta presentan una reacción más fuerte y permanente.»

«Los hablantes que utilizan el grado más alto de un rasgo estigmatizado en su habla normal presentan la tendencia mayor a estigmatizar a los demás por el uso de esta misma forma.»

«¿Por qué la gente no se comporta de manera coherente con los valores que expresa? [...] 3. Aun cuando los hablantes de clase baja aprendan normas, lo hacen demasiado tarde como para adquirir un control coherente de la producción de formas de prestigio. 4. Los hablantes de clase baja no quieren adoptar las normas de la clase superior; aun cuando asumen las normas dominantes en la situación de test, poseen sistemas de valores opuestos que preservan las formas vernáculas, y este hecho no se registra en los tests de reacción subjetiva.»

«La variación en los juicios sintácticos se puede estudiar con buenos resultados y se pueden analizar las series de implicaciones con el fin de determinar la for-

ma de las reglas (Elliot, Legum y Thompson 1969). Pero resulta ahora evidente que buscar una homogeneidad en los juicios intuitivos no puede llevar sino al fracaso. Desde el momento en que se acepta tal conclusión, la motivación más fuerte para confinar el análisis lingüístico en el terreno de tales juicios desaparece. En muchos aspectos, la intuición es menos regular y más difícil de interpretar que el habla. Si queremos hacer un uso correcto de los enunciados de los hablantes acerca del lenguaje, tenemos que interpretarlos como productos inconscientes e irreflexivos. Fuera de tal control, tenemos datos que son en realidad dudosos —que no tienen una clara relación con el proceso comunicativo al que reconocemos como el lenguaje mismo.»

P. 286: «La capacidad del ser humano para aceptar, conservar y para interpretar reglas con constricciones variables es un importante aspecto de su competencia lingüística o lenguaje. Pero nadie es consciente de ella, ni existe juicio intuitivo alguno que pueda revelárnosla. Por el contrario, la percepción ingenua del comportamiento, nuestro o de otro, es normalmente categórica, y únicamente el estudio preciso del lenguaje tal como es utilizado podrá demostrar tal capacidad de operar con reglas variables.»

P. 228: «Las respuestas subjetivas detectadas por nuestro test son únicamente valores manifiestos —aquellos que son conformes al sistema de valores de la clase media predominante. Existen con seguridad otros valores, en un nivel más profundo, de conciencia, que refuerzan las formas de discurso originarias de Nueva York. [...] trabajos más recientes [...] han demostrado la existencia de tales normas encubiertas.»

P. 313: «Una atención cuidadosa a este difícil problema nos lleva a postular la existencia de un conjunto opuesto de normas encubiertas que atribuye valores positivos al habla vernácula. Estas normas

no son fáciles en absoluto de detectar en las situaciones más formales de las áreas urbanas. [...] El objeto propio de estudio no debe ser el comportamiento considerado aisladamente, o las normas aisladas, sino más bien el llegar a detectar hasta qué punto (y según qué reglas) la gente se aparta de las normas que explícitamente mantiene.»

Pel que fa al terme *norma de prestigi*, al llarg de l'obra de Labov (1983), trobem expressions com «jerarquía de estatus o prestigio» (p. 76), «norma de prestigio» (ps. 99 i 185), «indicador de prestigio» (p. 158) o «formas de prestigio» (p. 162), però en cap moment no defineix el terme *prestigi* —terme molt discutit en sociolingüística.

«La comunidad de habla no está definida por ningún acuerdo marcado en cuanto al uso de los elementos del lenguaje, sino principalmente por la participación en un conjunto de normas establecidas; estas normas pueden ser observadas en tipos claros de comportamiento evaluativo, y en la uniformidad de esquemas abstractos de variación que son invariantes respecto a los niveles particulares de uso.»

q) Coseriu (1988)

P. 290: «[La varietat del saber idiomàtic] no puede deberse a que no se apliquen ninguna regla ni norma, a que los hablantes no conozcan en absoluto las normas de los procedimientos lingüísticos. Se debe más bien, como ya hemos insinuado, a que en el hablar real no sólo de la comunidad, sino también de los individuos se aplican distintas normas y reglas de diferentes sistemas de la lengua.»

Entre aquesta gran quantitat de citacions, suggereixen comentaris pertinents per al concepte de *norma* les següents. I a del Cercle Lingüístic de Praga (1929) que inclou unes «normes lingüístiques socials»

com a característiques de la «llengua literària» sense que s'expliqui en què consisteixen.

En segon lloc, la referència de Coseriu (1958) als quatre tipus de saber de Leibniz i la crítica de Labov a la gramàtica generativa pel que fa a la introspecció plantegen la qüestió cabdal del fonament de l'observació de la norma i dels criteris que es fan servir per codificar-la.

Les referències de Haugen a les «*written norms*» (1966b) i a la «*tradition of writing*» i la «*“cultivated” speech norm*» (1968) permeten deduir quin grup social és el seu model de llengua.

Els fragments de Berrendonner i de Morin i Paret mostren la discussió que hi ha al voltant de l'objectivitat en lingüística.

LA NORMA PRESCRIPTIVA

Breu història de l'ús del terme

Per parlar de la norma prescriptiva és útil distingir entre els lingüistes que es plantegen l'establiment d'una norma prescriptiva i els que en fan una anàlisi. Entre els primers cal destacar els lingüistes de Praga i Haugen. Els primers es plantegen el problema fonamental de quina relació ha de mantenir la norma prescriptiva amb l'objectiva, la necessitat que els lingüistes intervinguin en la seva codificació i la definició de les seves característiques en contraposició amb la norma de la «llengua popular interdialectal». Haugen aprofundeix en aquests aspectes fins a arribar a establir quatre estadis per a l'estandardització d'una llengua i reivindica que la lingüística no exclouï l'aspecte sociocultural que comporta la norma.

Entre els lingüistes que analitzen el concepte de *norma prescriptiva* i les seves conseqüències, hi ha Lara i Berrendonner. El primer, analitzant el concepte de *norma* en lingüística, acaba proposant-ne una definició en el sentit de 'model'. Berrendonner, en primer lloc, analitza el discurs explícit

—però sobretot l'implícit— de la gramàtica tradicional i de la normativa i de la lingüística teòrica franceses. En segon lloc, a partir de l'anàlisi de les dicotomies saussuriana (*langue/parole*) i chomskiana (*competence/performance*), originalment degudes a necessitats metodològiques, veu indicis de prescriptivisme i de valoracions axiològiques en les anàlisis derivades d'aquestes dicotomies.

En l'estudi de l'ús del terme *norma prescriptiva*, és interessant analitzar conceptes que hi són —o hi poden ser— molt pròxims: *lleï* i *regla* (Hjelmslev, Coseriu o Weinreich, Labov i Herzog), *codificació* (Cercle Lingüístic de Praga, Hjelmslev, i Haugen), la *gramaticalitat* i l'*acceptabilitat* de la gramàtica generativa (conceptes analitzats per Coseriu (1988) i Labov, entre altres), l'adjectiu *normatiu* i la seva substantivació femenina (Cercle Lingüístic de Praga, Hjelmslev, Coseriu i Berrendonner), la *norma (re)construïda* de Haugen, el concepte de *model* (Lara), el d'*ideal* (Hermann Paul, Edward Sapir o Vigo Brøndal), el de *codi elaborat* de Basil Bernstein o el de *correcció* (analitzat per Hjelmslev, Coseriu, Haugen o Labov).

Les definicions del terme norma prescriptiva

a) Hjelmslev (1928: 246)

«*Se puede considerar la corrección gramatical como algo artificial, el privilegio de una minoría de hablantes; el estado de lengua que representa es siempre por definición diferente del de la “masa hablante”, por emplear ese excelente término forjado por De Saussure. Esta clase de corrección gramatical no incumbe a la gramática empírica y científica, sino a la gramática normativa, que es extraña a la lingüística.*»

b) Cercle Lingüístic de Praga (1932)

P. 804: «*La norme codifiée doit par*

conséquent réduire le nombre de formes désuètes qua si disparues de la langue standard et les identifier expressément comme des archaïsmes.»

c) Havránek (1932)

P. 815: La llengua estàndard «peut bénéficier du travail linguistique dans la formation de sa norme, dans sa stabilisation et dans l'acquisition de moyens suffisamment riches et variés pour satisfaire tous ses besoins [...]»

«La norme d'une langue standard [...] est un ensemble plus complexe de ressources linguistiques que celle d'une langue populaire, parce que les fonctions d'une langue standard est plus consciente et plus contraignante que celle d'une langue populaire, et la nécessité de la stabilité, plus prononcée.»

P. 818: «C'est à la base de ces différentes tendances mutuellement contradictoires que la norme de la langue standard se forme et se modifie —tout en étant sujette à des interventions théoriques qui, à différentes époques, font valoir avec une force variable ces diverses tendances; voilà pourquoi la norme n'est jamais définitive.»

P. 819: «Nous avons déjà signalé que la norme d'une langue standard diffère de celle d'une langue populaire par une plus grande différenciation fonctionnelle et stylistique, par un plus haut degré de prise de conscience de la norme, ainsi que par son caractère coercitif plus prononcé. Tout cela est lié à une exigence de stabilité plus grande.»

d) Coseriu (1952)

P. 90: «No se trata de la norma en el sentido corriente, establecida o impuesta según criterios de corrección y de valoración subjetiva de lo expresado.»

e) Haugen (1968)

P. 266: «However, by the time a norm

has been codified and elaborated by its users, it has become virtually impossible to identify its base. It has become an independent artifact in the culture, one of the devices by means of which a particular group, usually a power elite, manages to maintain or assert its identity and, when possible, its power.»

f) Lara (1976)

P. 86: «El sentido de "modelo de corrección" debe haber flotado en el ambiente lingüístico [...] La aplicación del vocablo norma dentro de la lingüística [...] oculta la presencia más o menos mediata de su sentido de "modelo ejemplar" aunque me resulte imposible documentar la manera como se ha colado en las reflexiones de los lingüistas que he estudiado. [...] La idea de la lengua como un modelo de corrección es la que primero aparece en el discurso metalingüístico que sostienen los hablantes a propósito de su idioma [...] aun en comunidades lingüísticas que no se ajustan al patrón cultural occidental, la presencia de una conciencia normativa es un hecho constatado por la lingüística.»

P. 110: Norma: «modelo, una regla o un conjunto de reglas con cierto grado de obligatoriedad, impuesto por la comunidad lingüística sobre los hablantes de una lengua, que actúa sobre las modalidades de actualización de su sistema lingüístico, seleccionando de entre la ilimitada variedad de posibles realizaciones en el uso, aquéllas que considera aceptables.»

Entre aquestes citacions destaquen les següents. En la d'Havránek (1932), convé destacar-hi la crida als lingüistes perquè participin en la codificació de la norma i la caracterització de la norma de la llengua estàndard.

La definició més completa és la de Lara, que es mou clarament dins de la concepció

de Coseriu. Aquesta definició conté una vaguetat en l'ús del terme *comunitat lingüística*, sobretot si l'autor l'oposa als «*hablantes de una lengua*».⁴

Les meres mencions del terme norma prescriptiva. Les mencions que he pogut recollir són les següents.

a) Hjelmslev (1928: 246)

«*La gramática en cuanto tal hace abstracción de esta amplitud y trata de captar la norma, que es precisamente el objeto de la gramática, entendida como teoría sincrónica. [...] La norma, tal como acabamos de considerarla, no es necesariamente idéntica a la corrección gramatical (Sprachrichtigkeit). Hay que desconfiar de ese término, que es un tanto equívoco. Se puede considerar la corrección gramatical como algo artificial, el privilegio de una minoría de hablantes; el estado de lengua que representa es siempre por definición diferente del de la "masa hablante", por emplear ese excelente término forjado por De Saussure. Esta clase de corrección gramatical no incumbe a la gramática empírica y científica, sino a la gramática normativa, que es extraña a la lingüística [...]. Por otra parte, si se emplea el término de corrección gramatical como sinónimo de uso, nos encontramos ante una noción empírica e idéntica a la de la norma.*»

b) Cercle Lingüístic de Praga (1932: 804)

«*La théorie linguistique favorise la stabilisation de la structure grammaticale (aspects phonologique, morphologique et syntaxique) de la langue standard, à la*

4. El mateix Lara, però, reconeix que encara hi ha molts aspectes per estudiar —reconeixement que, per falta d'espai, no puc comentar.

fois par la compréhension de la norme telle qu'elle existe réellement et par sa codification.»

c) Hjelmslev (1937)

P. 24: «*El estudio de la lengua simplemente como estado, como institución social normativa reservada, sería teóricamente posible en forma de tema general, una pansincronía en contraposición a pandiacronía. Pero la mayoría de los eruditos no admitió tal posibilidad y los intentos en tal sentido fueron condenados por científicos.*»

d) Coseriu (1973)

P. 243: «*Desde el punto de vista idiomático, un texto ["acto de hablar o una serie conexas de actos de hablar de un individuo en una situación determinada"] sólo puede ser "correcto" o "incorrecto" (es decir que puede presentar conformidad o disconformidad con la tradición idiomática —la "lengua"— que en cada caso pretenda realizar).*»

e) Berrendonner (1982)

P. 46: «*Le genre littéraire "D[iscours] N[ormatif]" se définit par les caractéristiques suivantes:*

1. *Le DN est un discours à visée conative, instrument d'un pouvoir sur la parole d'autrui, normative de la langue n'est pas seulement un préalable à l'exercice de la prescription, mais, bien plus, un moyen fondamental, en soi, d'exercer une influence sur la parole d'autrui. J'admettrai que:*

* *Les propositions de la forme f(x) assertée dans le DN fonctionnent pragmatiquement comme des arguments, c'est-à-dire comme des prémisses explicites offertes au destinataire pour qu'il développe à partir d'elles une activité de déduction implicite;*

* *Les conclusions auxquelles aboutit*

cette activité déductive sont consistantes avec le fait que le DN soit une entreprise prescriptive, et sont généralement de la forme "Moi, destinataire, je dois dire (ou ne pas dire) x".»

D'aquestes mencions, la que constitueix una novetat és la de Berrendonner, ja que caracteritza el discurs de la gramàtica normativa des del punt de vista pragmàtic. En caracteritzar-lo com «l'instrument d'un poder sobre la paraula d'altri» posa en relleu la responsabilitat cívica i social de la feina de codificació, responsabilitat que no hauria de ser una qüestió menor en l'estandardització lingüística.

A TALL DE CONCLUSIONS

Lara (1976: 12) es fa les preguntes següents pel que fa a la norma lingüística:

«¿Qué existencia tendría la norma 'modelo' respecto de los hechos empíricos del lenguaje? ¿Cómo se forman los modelos de corrección dentro de las comunidades lingüísticas? ¿Qué grado de idealidad o abstracción tendría el concepto? ¿Hay una obligatoriedad en la norma lingüística? ¿Cómo ha entendido la lingüística la presencia de regularidades en el uso?»

Excepte la segona pregunta, es pot dir que l'estructuralisme, i sobretot la teoria d'Eugenio Coseriu, respon satisfactòriament aquestes preguntes —i l'última troba encara més concrecions en els plantejaments labovians.

Pel que fa a la segona, els plantejaments labovians —que no he pogut desenvolupar aquí— i altres corrents de la sociolingüística actual permeten un coneixement força aprofundit de com es generen i es transmeten els models de correcció.

De tot el que he exposat, en sorgeixen unes observacions i unes preguntes rellevants per a l'estandardització de les llengües, que són les següents:

a) Des d'una perspectiva sincrònica, la

lingüística, la planificació lingüística, la sociolingüística i l'anàlisi del discurs s'han comportat respecte a la noció de *norma* com s'explica a continuació.

Desemascarada la gramàtica tradicional com a prescripció més que descripció, la lingüística rebutja la norma prescriptiva pel fet de ser un fenomen extralingüístic. Paral·lelament, però, aquesta disciplina observa regularitats en l'ús dels parlants i es planteja quin estatus teòric han de tenir aquestes regularitats: és quan neix en el si de l'estructuralisme el concepte de *norma* com a abstracció intermèdia entre l'ús i el sistema de la llengua i, respecte al canvi lingüístic, com a equilibri precari del sistema.

Tèdrics de la planificació lingüística com Haugen sembla que accepten tàcitament aquesta abstracció intermèdia: analitzen com s'ha esdevingut històricament que una —o més d'una— de les normes tradicionals d'una llengua, es codifiquen i esdevenen norma prescriptiva; i, a partir d'aquesta anàlisi, proposen un procediment per estandarditzar les llengües.

Amb el naixement de la sociolingüística variacionista de Labov, s'aprofundeix en l'anàlisi dels mecanismes psicològics i socials de la implantació o del rebuig de determinades normes i s'utilitza bàsicament el concepte de *norma* aplicat a formes i trets concrets més que no pas a varietats lingüístiques en conjunt.

Finalment, amb l'anàlisi del discurs de la gramàtica i la lingüística franceses, Berrendonner posa sobre la taula les qüestions ètiques i metodològiques que susciten la codificació i l'anàlisi lingüístiques.

b) A diferència dels diferents corrents de la lingüística teòrica, la planificació lingüística com a disciplina necessita observar atentament les diferents normes en l'ús de les variants d'una forma o un tret lingüístics i analitzar la seva relació amb determinades variables socials (edat, sexe, identitat local, ètnia, grups socials, etc.) per sospesar si cal intervenir sobre la variació dels usos i, si cal, en quina direcció.

c) Una bona manera de satisfer aquesta necessitat és la multidisciplinarietat que proposa per a la codificació de la sintaxi catalana, Joan Solà (1994: 14-17), que propugna la col·laboració entre gramàtics (estudiosos de la *norma prescriptiva*), dialectòlegs (estudiosos de les *normes socials*), lingüistes teòrics (estudiosos del *sistema*) i romanistes (estudiosos del *tipus* en què el català està inserit).

d) Pel que fa a la relació entre canvi i norma, essent aquesta en termes de Coseriu una manifestació d'un equilibri precari del sistema, cal observar atentament si una innovació en la norma ha afectat el sistema de la llengua, intentant distingir sempre entre un canvi intern o una interferència d'un altre sistema o d'una altra norma.

e) En aquest sentit, l'abstracció creixent entre els termes coserians de *norma* (realitzacions efectives normals i tradicionals), *sistema* (conjunt d'oposicions distintives fonamentals i de possibilitats de la llengua) i *tipus* («sistema» superior en el qual s'inserix el sistema d'una llengua juntament amb els de les llengües més pròximes) planteja una qüestió important sobre la interferència. Ha d'actuar el codificador en el mateix sentit —de rebutjar o d'acceptació— davant d'una interferència d'un *sistema* del mateix *tipus* de la llengua que codifica que davant la interferència d'un *sistema* d'un *tipus* diferent? Si la resposta és afirmativa, aleshores la pregunta és: pot actuar amb la mateixa eficàcia en tots dos casos?

f) Relacionades amb aquestes preguntes, n'hi ha unes de més generals: essent segons Coseriu el canvi un desplaçament

de la norma i essent la interferència un canvi lingüístic, fins a quin punt es pot «desplaçar» la interferència? Quina rellevància adquireixen en aquest desplaçament planificat la norma i el sistema de la llengua?

g) Les crítiques de Berrendonner al prescriptivisme manifest o implícit de la lingüística plantegen, com a mínim, dues qüestions noves. La primera: què significa estandarditzar o acabar d'estandarditzar —en el cas del català— una llengua a final del segle XX en societats on hi ha una gran sensibilitat contra tota classe de discriminacions? La segona: si generalment la codificació s'ha fet en el marc de la gramàtica oracional, el qual ha dut a magnificar arguments com el de la univocitat necessària de la producció escrita, què poden aportar a una codificació més ajustada a les necessitats dels parlants, disciplines com la lingüística textual, la pragmàtica, l'anàlisi del discurs o la sociolingüística?

h) Del plantejament de Coseriu i la teoria general de la dialectologia, es dedueix que l'aplicació pràctica més útil del concepte de *norma objectiva* es dona en l'anàlisi de l'ús de les variants d'una forma o un tret concrets, més que no pas com un conjunt de trets o isoglosses que caracteritza una zona o un grup —visió que es desprèn, per exemple, de la norma haugeniana—, ja que les normes o varietats lingüístiques no són compartiments estancs i comparteixen d'una manera desigual la majoria de les característiques, amb la qual cosa l'establiment de les normes d'una llengua depèn exclusivament dels trets seleccionats *a priori* pel lingüista.

JOAN COSTA CARRERAS

BIBLIOGRAFIA CITADA

ARGENTE 1980

J. A. ARGENTE (ed.), *El círculo lingüístico de Praga*, 2a ed. (Barcelona, Anagrama, 1980).

- BÉDARD & MAURIS 1983 Edith BÉDARD i Jacques MAURIS (ed.), *La norme linguistique* (Quebec, Govern / Ministeri de Comunicacions, 1983).
- BERRENDONNER 1982 Alain BERRENDONNER, *L'éternel grammairien. Analyse du discours normatif* (Berna, Peter Lang, 1982).
- CERCLE LINGÜÍSTIC DE PRAGA 1929 *Les thèses de 1929*, dins *Mélanges linguistiques dédiés au Premier Congrès des Philologues Slaves. T[ravaux] [du] C[ercle] L[inguistique] [de] P[rague]*, ps. 7-29. Cito per la traducció espanyola a ARGENTE (1980: 30-63).
- CERCLE LINGÜÍSTIC DE PRAGA 1932 —, *Spisovná cestina a jazyková Kultura*. Cito per la traducció a BÉDARD & MAURIS (1983), *Thèses générales du Cercle linguistique de Prague: Principes pour la culture de la langue*, ps. 799-808.
- COBARRUBIAS & FISHMAN 1983 J. COBARRUBIAS i J.A. FISHMAN (ed.), *Progress in Language Planning. International Perspectives* (Amsterdam, Mouton, 1983).
- COSERIU 1952 Eugenio COSERIU, *Sistema, norma y habla*, dins *Teoría del lenguaje y lingüística general*, «Biblioteca Románica Hispánica», 61 (Madrid, Gredos, 1967), ps. 11-113.
- COSERIU 1958 —, *Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico*, «Investigaciones y Estudios. Serie Filología y Lingüística», 2 (Montevideo, Revista de la Facultad de Humanidades y Ciencias, 1958). Cito per la 3a ed. de Gredos, 1988.
- COSERIU 1973 —, *Lecciones de lingüística general*, «BRH», III, «Manuales», 51 (Madrid, Gredos, 1986) (1ª reimpressió).
- COSERIU 1988 —, *Competencia lingüística. Elementos de la teoría del hablar* (Madrid, Gredos, 1992).
- COSTA 1996a Joan COSTA, *La teoria laboviana i la norma lingüística*, dins *El nord-occidental entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental. Lleida, 15-18 de novembre* (Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1996), ps. 145-165.
- COSTA 1996b —, Presentació de la ponència *Conceptes labovians pertinents per a la planificació lingüística del català* en la sessió ordinària del Seminari de Lingüística Romànica de les Universitats de Llengua Catalana. [En premsa].
- COSTA 1997 —, *La teoria laboviana i l'estandardització lingüística*, dins *Actes del Congrés Europeu sobre Planificació Lingüística, Barcelona (9-10 de novembre)* (Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1997).
- HAUGEN 1972 Einar HAUGEN, *Linguistics and Language Planning*, ps. 159-190.

- HAUGEN 1972 —, *Dialect, Language, Nation*, ps. 235-254.
- HAUGEN 1972 —, *The Scandinavian Languages as a Culture Artifacts*, ps. 265-287.
- HAUGEN 1972 —, *The Ecology of Language* (Stanford, Stanford University Press, 1972).
- HAUGEN 1983 —, *The Implementation of Corpus Planning: Theory and Practice*, dins COBARRUBIAS & FISHMAN 1983, ps. 269-289.
- HAVRÁNEK 1932 Bohuslav HAVRÁNEK, *Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura*. Cito per la versió francesa a BÉDARD & MAURIS 1983, *Emploi et culture de la langue standard*, ps. 815-834.
- HJELMSLEV 1928 Louis HJELMSLEV, *Principes de grammaire générale* (Copenhague 1928). Cito per la trad. esp. a: *Principios de gramática general* (Madrid, Gredos, 1976).
- HJELMSLEV 1934 —, *Sistema lingüístico y cambio lingüístico*, «Biblioteca Románica Hispánica», II, «Estudios y Ensayos», 249 (Madrid, Gredos, 1976). Trad. esp. de l'edició de 12 conferències donades l'any 1934, no totes totalment manuscrites, feta per Gerhard BOYSEN i Niels EGE (any?) apareguda al volum XV dels «Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague» (Copenhague 1972).
- HJELMSLEV 1937 —, *Una introducción a la lingüística*. Cito per la traducció espanyola, dins *Ensayos lingüísticos* (Madrid, Gredos, 1972).
- HJELMSLEV 1943 —, *Langue et parole*, dins *Cahiers Ferdinand de Saussure*, ps. 29-44. Cito per HJELMSLEV 1972, *Lengua y habla*, dins *Ensayos lingüísticos* (Madrid, Gredos, 1972), ps. 90-106.
- HJELMSLEV 1954 *La estratificación del lenguaje*. Cito per la trad. inclosa a HJELMSLEV 1972, ps. 47-89.
- LARA 1976 Luis Fernando LARA, *El concepto de norma en lingüística* (Mèxic D.F., Colegio de México, 1976).
- LABOV 1983 William LABOV, *Modelos sociolingüísticos* (Madrid, Cátedra, 1983).
- MORIN & PARET 1983 Yves-Charles MORIN i Marie-Christine PARET, *Norme et grammaire générative*, dins BÉDARD & MAURIS (1983), ps. 179-202.
- SOLA (1994) Joan SOLA, *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*, «Biblioteca Universal», 65 (Barcelona, Empúries, 1994), 2a edició.